

نماینده‌ی المصطفی صلی الله علیه و آله خراسان-مدرسه عالی خواهران

مدرسه فقه و معارف اسلامی و قرآن

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد فقه و معارف اسلامی گرایش کلام

بررسی مقایسه‌ای بیانیه جهانی حقوق حیوانات با فقه امامیه

استاد راهنما

سرکار خانم دکتر مریم وفادار

پژوهشگر

سکینه رهنما داوودلی

۱۱۸۱۶۲۳

بهمن ۱۳۹۹

نماینده‌گی المصطفی صلی الله علیه و آله خراسان - مدرسه عالی خواهران

مدرسه فقه و معارف اسلامی و قرآن

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد فقه و معارف اسلامی گرایش کلام

**بررسی مقایسه‌ای بیانیه جهانی حقوق حیوانات
با فقه امامیه**

استاد راهنما

سرکار خانم دکتر مریم وفادار

پژوهشگر

سکینه رهنما داوودلی

۱۱۸۱۶۲۳

بهمن ۱۳۹۹

- مسئولیت -

مسئولیت مطالب این تحقیق به عهده نگارنده می باشد.

استفاده از این تحقیق با ذکر منبع و نام **جامعة المصطفی (ص) العالمية** بلامانع می باشد.

نشر این پایان نامه در داخل کشور (جمهوری اسلامی ایران) منوط به اخذ مجوز از

جامعة المصطفی (ص) العالمية است.

— اهداء —

این اثر را تقدیم می کنم به پیشگاه مولی الموحدين، امام

العارفين، امير المؤمنين علی بن أبی طالب (ع)

و همسر معصومه اش حضرت فاطمه زهرا (س) و اولاد

طاهرينش (ع)

به ویژه به محضر خاتم الأولياء، قلب عالم امکان،

حضرت ولی عصر (عج)

– قدردانی –

**به مصداق سخن نورانی حضرت علی بن موسی الرضا(ع)
که فرمود:**

«مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعِمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ»
**از استاد راهنما «سرکار خانم دکتر وفادار» که در پیشبرد
علمی این تحقیق از هیچ کمکی دریغ نفرمودند، صمیمانه تشکر
و سپاسگزاری می‌کنم؛ و همچنین از «مدیریت محترم جامعه
المصطفی(ص) العالمیه – واحد مشهد مقدس – و معاونت
آموزش و همکاران ایشان در واحد تحصیلات تکمیلی»
سپاسگزارم.**

چکیده:

تمام آنچه روی زمین وجود دارد مانند کوه‌ها، دریاها، حیوانات و گیاهان نیز دارای حقوقی می‌باشند. انسان تمام مخلوقات را زیر سیطره خود دارد و از آنها به نفع خود بهره‌برداری می‌کند؛ ولی آیا این تصرفات هیچ حد و حصری در قوانین مذهبی و اخلاقی ندارد و دست انسان برای هر نوع انتفاعی باز گذاشته شده است؟

بر این اساس امروزه توجه جوامع به این مسأله جلب شده است که همه موجودات از حقوق مختلف برخوردارند.

در اسلام، ذبح و شکار برخی حیوانات و با شرایطی خاص جایز است؛ اما اینکه ذبح و شکار حیوان به ظاهر حقوق حیوانات را از بین می‌برد، باعث شده است برخی اسلام را ناقض حقوق حیوانات بدانند؛ در حالی که اسلام نه تنها ناقض حقوق حیوانات نیست، بلکه توصیه‌ها و دستورهای که فقه شیعه در این زمینه دارد، حقوق حیوانات را بیش از پیش اثبات می‌کند.

حق و حقوق حیوانات نه تنها در اسلام بلکه در میان غربیان نیز به عنوان اعلامیه حقوق جهانی حیوانات مطرح شده است

در این پژوهش که با استفاده از روش توصیفی و کتابخانه‌ای وبا توجه به ادله قطعی و آیات و روایات به بررسی حقوق حیوانات و حد مجاز تصرف و تسلط انسان بر حیوانات از دیدگاه قوانین اسلام و نیز اعلامیه جهانی پرداخته و سعی شده است با انجام یک مقایسه تطبیقی بین این دو ابعاد قضیه را تا حد ممکن روشن ساخته و تبیین نماید که کدامیک از قوانین کامل تر و به تمام جوانب حقوق حیوانات پرداخته است.

آنچه از مقایسه میان اعلامیه جهانی حقوق حیوانات با معارف اسلامی بدست آمده است حاکی از ناقص بودن اعلامیه جهانی در برابر حقوق حیوانات در اسلام می باشد و بسی مایه شگفتی است که اسلام هزار و چهار صد سال پیش با لطافت و دقت به این مسأله پرداخته در حالی که انجمن‌های حمایت از حیوانات سراسر دنیا چند سالی بیش نیست که به این مسأله توجه کرده‌اند.

واژگان کلیدی :

حقوق - حیوانات - حقوق جهانی حیوانات - فقه - فقه امامیه

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول : کلیات	۳
۱- بیان مساله و طرح موضوع	۴
۲-۱. ضرورت پژوهش	۵
۳-۱. فرضیه پژوهش	۶
۴-۱. سوالات اصلی و فرعی	۶
۵-۱. پیشینه پژوهش	۷
۶-۱. هدف پژوهش	۸
۷-۱. روش پژوهش	۸
۸-۱. قلمرو تحقیق	۸
۹-۱. نوآوری پژوهش	۹
فصل دوم : تبیین مفاهیم نظری	۱۰
۱-۲. واژگان	۱۱
۱-۲-۱. حقوق	۱۱
۱-۲-۱-۱. حقوق در لغت	۱۱
۱-۲-۱-۲. حقوق در اصطلاح	۱۲
۱-۲-۲. فقه	۱۴
۱-۲-۱-۲. فقه در لغت	۱۴
۱-۲-۲-۲. فقه در اصطلاح	۱۵

۱۶.....	۲-۱-۳. فقه امامیه
۱۸.....	۲-۱-۴. احکام اولیه و ثانویه.....
۲۰.....	۲-۱-۵. قواعد فقهی
۲۱.....	۱. قاعده لاضرر.....
۲۳.....	۲. قاعده اتلاف و تسبیب
۲۷.....	فصل سوم : حقوق جهانی حیوانات
۲۸.....	۳-۱. اعلامیه جهانی حقوق حیوانات
۳۲.....	۳-۲. حقوق حیوانات در دنیای غرب.....
۳۵.....	۳-۳. حقوق حیوانات در ایران و انجمن های حمایت از آن ها.....
۴۳.....	۳-۳-۱. حیوان آزاری در قوانین داخلی
۴۹.....	فصل چهارم : حقوق حیوانات در فقه امامیه.....
۵۱.....	۴-۱-۱. حق حیات.....
۵۵.....	۴-۱-۲. دستورات خاص جهت ذبح.....
۵۷.....	۴-۱-۲-۱. تاثیرات علمی ذبح
۵۹.....	۴-۱-۲-۲. تیز بودن ابزار
۶۱.....	۴-۱-۲-۳. منع ذبح در شب
۶۲.....	۴-۱-۲-۴. عدم ذبح حیوان در برابر حیوان دیگر
۶۲.....	۴-۱-۲-۵. منع از کندن پوست حیوان بلافاصله بعد از ذبح
۶۳.....	۴-۱-۲-۶. نهی از فلج کردن حیوان
۶۵.....	۴-۱-۳. احکام خاص شکار
۶۷.....	۴-۱-۳-۱. فلسفه تحریم صید در حال احرام
۶۸.....	۴-۱-۴. احکام نفقه حیوان

۶۹.....	۱-۴-۱. وجوب نفقه
۷۳.....	۱-۴-۲. موارد نفقه
۷۶.....	۱-۴-۳. سرپناه حیوان
۷۷.....	۱-۴-۴. بهداشت حیوان
۷۸.....	۱-۴-۵. ديه و ارش حیوانات
۸۰.....	۱-۴-۶. غیب گویی با رفتار حیوان
۸۱.....	۱-۴-۷. مسابقه با حیوان
۸۳.....	۱-۴-۸. حیوان آزاری در فقه
۸۶.....	فصل پنجم : مقایسه میان حقوق جهانی حیوانات با فقه امامیه
۸۹.....	۱-۵ اشتراکات حقوق حیوانات در اعلامیه جهانی و فقه امامیه
۸۹.....	۱-۵-۱. حق حیات
۹۰.....	۱-۵-۲. حق احترام
۹۱.....	۱-۵-۳. رفتار مناسب با حیوان
۹۲.....	۱-۵-۴. آزادی برای حیوانات وحشی
۹۵.....	۱-۵-۵. تامین نیازهای حیوان
۹۵.....	۱-۵-۶. داشتن رفتار مناسب با حیوانات هنگام آزمایش ها
۹۵.....	۱-۵-۷. مانع از انقراض حیوانات
۹۶.....	۱-۵-۸. تاسیس نهادهای حمایتی
۹۶.....	۱-۵-۹. فرهنگ آگاه سازی انسانها نسبت به حقوق حیوانات
۹۸.....	۲-۵. افتراقات حقوق حیوانات در اعلامیه جهانی و فقه امامیه
۹۹.....	۲-۵-۱. توجه به هیجانات روحی حیوان
۱۰۲.....	۲-۵-۲. توجه به روند طبیعی حیوانات

- ۵-۲-۳. توجه به روح حیوانی حیوانات ۱۰۲
- ۵-۲-۴. توجه به برکات معنوی حیوانات ۱۰۳
- ۵-۲-۵. توجه به آرامش نفسانی حیوانات ۱۰۴
- ۵-۲-۶. بازداشتن از بی توجهی به حق دوستی حیوانات ۱۰۵
- ۵-۲-۷. فرصت دادن به حیوان برای تغذیه ۱۰۶
- ۵-۲-۸. نهی از دوشیدن تمام شیر حیوان ۱۰۷
- نتیجه گیری فصل پنجم ۱۱۰
- نتیجه گیری ۱۲۰
- منابع و مأخذ: ۱۲۳

مقدمه

آفریده های خداوند در جهان هستی و موجودات در آن همگی دارای حق حقوقی هستند، این حق و حقوق را دین مقدس اسلام به نحو کامل و وافیه، (از ریزترین موجودات تا انسانها که اشرف مخلوقات هستند) مطرح نموده و همواره سعی در حفظ و نگهداری این حقوق شده است تا با سفارشات که از سمت فرستادگانش، و در مرحله بعد از طرف علمای دین شده به نحو احسن در دایره اجرا و عمل قرار گیرد.

اما متأسفانه در دنیای امروز متوجه این موضوع می شویم که نه تنها این حقوق به نحو احسن اجرا نمی گردد بلکه در رفتار انسان ها با حیوانات افراط و تفریط زیادی به چشم می خورد که گاهی می بینیم که حیوان جایگزین فرزند در خانه شده است و بر سر سفره انسان هم غذا با او می شود، این افراط به حدی زیاد شده که متأسفانه حیوان را در مسائل و نیازهای جنسی نیز شریک دانسته و ازدواج با آن مطرح شده و در حال فرهنگ سازی از سوی غرب است

اما از طرفی دیگر می بینیم که به حیوان اهمیت نداده و آن را موجودی می دانند که باید کامل در اختیار و سیطره انسان باشد و هرگونه بی رحمی و بی عدالتی را نسبت به حیوان امری طبیعی قلمداد کرده و کوتاهی هایی در این زمینه رخ می دهد که دل هر انسانی را به درد می آورد.

از میان حقوق مطرح شده پرداختن به حق و حقوق حیوانات از اهمیت ویژه ای برخوردار است چرا که در عصر حاضر حیوانات حامی چندانی ندارند، بنابراین، بشر به فکر افتاد تا حقوقی را مطرح کند چه در غرب چه در قوانین اسلامی تا شاید از این همه لگد مال شدن حقوق بکاهد بنابراین در میان غربیان اعلامیه حقوق جهانی حیوانات مطرح شد که هرچند این قوانین در مقابل حقوق مطرح شده در آیات قرآنی و روایات معصومین بسیار اندک و ناچیز بوده و هست اما باز هم اگر به نحو احسن اجرا گردد می توان گفت تا حدودی از ظلم ها کاسته می گردد.

بهتر این است ابتدا بعد از مطرح شدن حقوق حیوانات در دین اسلام و دردنیای غرب و با ذکر نقاط افتراق و اشتراک ، کمبود و کاستی قوانین غرب بهتر روشن شده و بار دیگر علم بی کران قرآن و معصومین را برای جهانیان به اثبات رساند که دین مقدس اسلام هر مسئله ای را به طور دقیق مطرح کرده و راه مبهمی باقی نمی گذارد و کامل و جامع بودن دین خدا به اثبات می رسد .

منظور از حقوق حیوانات، حقوقی که هم ردیف باحقوق انسان ها قرا بگیرد نیست چرا که نوع زندگی آن ها از نظر ساختار فکری و اجتماعی نسبت به انسان ها بسیار ساده تر است آن ها به زندگی پیشرفته و مدرن نیاز ندارند بلکه آن ها به فضایی آرام و آزاد برای نشان دادن رفتارهای طبیعی خود، غذای طبیعی و همراهی با هموعان خود دارند.و انسان نباید این حقوق طبیعی را زیر پا بگذارد همان طور که اسلام همواره بر شفقت و مهربانی با حیوانات تأکید دارد .

در این پژوهش ابتدا به مفهوم شناسی ، مفاهیمی که مورد نیاز است پرداخته شده و بعد از آن قوانین موجود در جهان غرب که شامل ده ماده است وبه عنوان اعلامیه جهانی حقوق حیوانات مطرح شده و قوانین موجود در غرب و کشور ایران و انجمن های حمایت از حیوانات و قوانین مربوط به حیوان آزاری در غرب و ایران بیان شده و بعد به حق و حقوق بیان شده در فقه امامیه از نگاه قران و سخن ائمه معصومین (علیه السلام) و مقایسه بین این دو حقوق که با استفاده از روش توصیفی و کتابخانه ای گردآوری شده ، بیان شده است امید است که بتوانیم گوشه ای از سخنان گهربار و ارزشمند انسانهای بزرگ را بیان نموده باشیم .

فصل اول: کلیات

۱-۱ بیان مسأله

دین پیامبر (ص) سفارشات زیاد و محکمی را در زمینه حق و حقوق ذی روح و همه موجودات جهان هستی بیان نموده است از جمله حق و حقوق حیوانات جهان هستی، و بر نحوه رفتار ما انسان ها با این آفریده های خداوندی سفارشات فراوان دارد

قرآن کریم نیز هرنوع رفتار خصومت آمیز با حیوانات را مانند کسی می داند که با یک انسان برخورد نامناسب داشته، و رفتار خوب با حیوانات را یک کار نیکو قلمداد کرده است.

گاه در میان غربیان در رابطه با حقوق حیوانات، سخن از ناسازگاری دین اسلام با حقوق انسان ها به میان می آمد. به گونه ای که سیاست زدگان و انجمن های غربی از این امر سوء استفاده کرده و با تهمت ها برمسلمان خرده گرفته و آن ها را ناقض حقوق بشر می دانند.

باید گفت که یک روشنفکر و یک محقق دقیق با ایمان، باتوجه کردن به قرآن و روایات و کلام فقها و متون فقه اسلامی، به خوبی درک خواهد کرد که، نه تنها حق و حقوق انسانی و کراماتش، به زیباترین وجه، مورد توجه واقع شده، و همواره سعی در حفظ و نگهداری این حقوق داشته تا به بهترین وجه عمل گردد و آسیبی به آن نرسد.

لازم و مناسب به نظر رسید که با نگاهی گذرا یک مقایسه میان اعلامیه جهانی حقوق حیوانات با معارف و محتویات اسلامی و فقه شیعه، انجام شود تا به صورت دقیق، هم نظر و دیدگاه اسلام نسبت به حقوق حیوانات، تبیین گردد و هم ناقص بودن و ضعیف بودن اعلامیه جهانی حقوق حیوانات، در برابر معارف اسلامی، مشخص شود.

۲-۱ ضرورت پژوهش

پس از رنسانس و همزمان با صنعتی شدن جهان، برای اولین بار در دنیای غرب در سال ۱۸۲۲ میلادی، قوانین و موادی برای حمایت از حیوانات در مجلس انگلستان به تصویب رسید. براساس این قانون، مواردی متعدد نسبت به حیوانات ممنوع شد. از قبیل:

* حمل و نقل و راندن حیوان به طوری که باعث درد و رنج حیوان شود؛

* ایجاد جنگ و درگیری میان حیوانات؛

* کشتن حیوانات با مواد سمی؛

اعلامیه جهانی حقوق حیوانات در ۱۵ اکتبر ۱۹۷۸ برای شناسایی جهانی برخی حقوق برای حیوانات با تلاش یونسکو در پاریس به تصویب رسیده است. این متن علیرغم برخی از بحث‌های اختلافی میان ادیان در خصوص ریشه‌های مشترک شکل‌گیری حیات در زمین، به بحث‌های مهمی در خصوص مفهوم و برد حقوقی بهره‌مندی حیوانات از «حقوق» پرداخته است. مواد این اعلامیه به وضعیت فلسفی - حقوقی، روابطی که باید در حال حاضر میان گونه‌های انسانی و سایر گونه‌های جانوری برقرار باشد، می‌پردازد. این متن توسط اتحادیه بین‌المللی حقوق حیوانات در سال ۱۹۸۹ اصلاح و متن نهایی آن در سال ۱۹۹۰ توسط یونسکو منتشر شده است. متن کامل این اعلامیه را در فصل‌های بعدی خواهید خواند.

اسلام دینی جامع و کامل است از این‌رو به تمامی زوایای زندگی موجودات نظر دارد. لذا در برخورد انسان جهت بهره‌برداری از آن، قوانینی وضع کرده و انسان‌ها را - که مخلوق برتر طبیعت هستند - در چهارچوب این قوانین به رعایت حقوق حیوانات توصیه می‌نماید. از طرفی دیگری بسیاری از غریبان هستند که بر اسلام و قوانین اسلام خرده می‌گیرند و اسلام را ناقض حقوق حیوانات می‌دانند.

در این پژوهش سعی شده تا کامل و دقیق بودن حقوق مطرح شده حیوانات در اسلام اثبات گردد تا رفع تهمت برای کسانی باشد که اسلام را ناقض حقوق حیوانات می دانند .

۳-۱ فرضیه پژوهش

(۱) به صورت رسمی در سازمان جهانی، تعداد اندکی حقوق برای حیوانات، به تصویب رسیده است.

(۲) در فقه امامیه احکام فراوان برای حقوق حیوانات بیان شده است که در کتابهای فقهی علمای اسلامی، با تمام جزئیات قبل از تصویب اعلامیه جهانی حقوق حیوانات مطرح شده است .

(۳) میان حقوق جهانی حیوانات با فقه امامیه، می توان رابطه عام و خاص مطلق را تبیین کرد؛ بدین صورت که احکام حقوق حیوانات در فقه امامیه عام است و شامل تمام مسائل حقوق جهانی حیوانات می شود.

۴-۱ سؤال اصلی و فرعی پژوهش

❖ سؤال اصلی این است که:

(۱) میان اعلامیه حقوق جهانی حیوانات با فقه امامیه، چه تفاوت ها و شباهت هایی وجود دارد؟

❖ سؤالات فرعی:

(۱) حقوق حیوانات در اعلامیه ها و انجمن های حمایت آن ها چیست؟

- ۲) فقه امامیه درباره حقوق حیوانات، چه احکامی را بیان کرده است؟
- ۳) آیا حقوق جهانی حیوانات و فقه امامیه شباهتهایی دارند آیا تفاوتی به چشم می خورد؟
- ۴) رابطه میان حقوق حیوانات در اعلامیه با فقه امامیه، چیست؟

۱-۵ پیشینه پژوهش

موضوع حقوق حیوانات چند کتاب مستقل، و چند عنوان مقاله و پایان نامه در دانشگاه‌های مختلف کشور، به رشته تحریر درآمده است که مشخصات آنها بیان می‌شود؛ ولی باید این نکته را یادآور شد که هر یک از این پایان نامه‌ها از جهتی به موضوع حقوق حیوانات پرداخته‌اند که با عنوان موضوع پایان نامه حاضر، فرق دارد، فرق اساسی آنها در این است که هیچ یک از آنها به صورت مقایسه‌ای به این موضوع نپرداخته‌اند. و بنده قصد دارم این موضوع را به صورت مقایسه‌ای به انجام برسانم. و به بحث اشتراکات و افتراقات پرداخته تا هم رفع اتهامی که غربیان بر اسلام وارد نموده‌اند برطرف گردد و هم کامل و جامع بودن حق و حقوقی که اسلام برای حیوانات بیان نموده بیشتر روشن گردد.

بنابراین، در پیشینه این موضوع می‌شود به این عناوین اشاره کرد:

- ۱) «حقوق حیوانات در تحقیقات بیوتکنولوژی» فصلنامه اخلاق پزشکی سال ۱۳۸۸.
- ۲) «حقوق حیوانات از نظر فقه اسلامی»؛ [پایان نامه کارشناسی ارشد]؛ نگارش: فرانک داستار؛ استاد راهنما: حسینعلی ملک‌نسب؛ استاد مشاور: علی پورجوهری، شهرام شهریار. فقه و مبانی

حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یاسوج، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه الهیات، ۱۳۹۱ش.

(۳) «حقوق حیوانات و تحقیقات زیست پزشکی»؛ عبدالحسن کاظمی - ناصر رزم آرای - بهرام صمدی راد، فصلنامه اخلاق پزشکی، سال ۵، شماره ۱۵، بهار ۱۳۹۰ش، ص ۶۳ - ۸۲.

(۴) «مجموعه قوانین و مقررات جزائی»؛ غلامرضا حجتی اشرفی، تهران انتشارات گنج، ۱۳۷۷

۱-۶ هدف پژوهش

هدف از این پژوهش: مقایسه حقوق جهانی حیوانات با احکام فقه امامیه است که این حقوق به طور کامل و جامع در فقه امامیه مطرح شده، و همچنین نقاط مشترک و تفاوتها به صورت واضح، تبیین خواهد شد.

۱-۷ روش پژوهش

روش پژوهش، تحلیلی - توصیفی است که از منابع کتابخانه‌ای استفاده می‌شود؛ زیرا حیطه کار این تحقیق نمی‌تواند میدانی باشد، به ناچار، با روش کتابخانه‌ای جمع آوری شده است.

۱-۸ قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)

قلمرو تحقیق فقط موضوعی است و ربطی به زمان یا مکانی خاص ندارد.

از حیث موضوع، مربوط به یکی از شاخه‌های علم حقوق و فقه است.

۱-۹ جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق